

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЖИТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ ВОЛИНИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921 – 1939 рр.)

Яцишин М. М.

Окреслено основні тенденції національно-культурного життя Західної Волині в контексті соціально-економічних та суспільно-політичних процесів, що відбувалися у міжвоєнний період в краї.

Ключові слова: Волинь, міжвоєнний період, національно-культурне життя.

Завершення польсько-радянської війни і підписання 12 жовтня 1920 р. в Ризі прелімінарного миру між радянською Росією і радянською Україною, з одного боку, та Польською Республікою – з іншого, з міжнародно-правового погляду розпочали процес входження території Західної Волині до складу Польщі.

18 березня 1921 р. на підставі умов Ризького мирного договору території Холмщини, Підляшшя, Західної Волині та Західного Полісся відійшли до складу Речі Посполитої.

14 березня 1923 р. Рада послів Антанти визнала суверенітет Польщі над Східною Галичиною. Таким чином, територія українських земель, включених до складу Другої Польської Республіки, становила 125,7 тис. км², і проживало на ній близько 5 млн українців.

Одночасно з процесом приєднання західноукраїнських земель до складу Польщі розпочався процес їх державно-правової уніфікації. Так, 1 березня 1921 р. на підставі закону від 4 лютого 1921 р. «Про врегулювання політико-правової ситуації на землях, приєднаних до Речі Посполитої за умовами прелімінарного миру, підписаного в Ризі 12 жовтня 1920 р.» було створено Волинське воеводство з центром у Луцьку.

Саме тоді на території Західної Волині розпочалося формування постійних державних органів польської влади: воеводського управління і повітових староств. На Волині в 1921–1939 рр. центральним органом виконавчої влади було Волинське воеводське управління, яке очолював воевода.

Основну джерельну базу досліджень україно-польських відносин в період входження Західної Волині до складу польської держави і частини Волині, що перебувала в складі Радянського Союзу складають архівні матеріали, які зосереджено у фондах Волинського обласного державного архіву (ВОДА), 250 Державного архіву Житомирської області (ДАЖО), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ та УУ), Центрального державного історичного архіву у Львові (ЦДАУ у Львові), та Державного архіву Тернопільської області (ДАТО). Важливим джерелом також є матеріали преси міжвоєнного періоду. В українських часописах, газетах, журналах висвітлено позиції цілого ряду відомих діячів в імміграції, які не лише знаходилися у вирі складних політичних подій, а й часто були видавцями або редакторами. Хроніка суспільно-політичного життя населення краю, політичні оцінки діяльності урядів, партій, громадських організацій, окремих діячів висвітлені на сторінках загальнополітичних видань, таких як: «Українська громада», «Волинська неділя», «Наш голос», «Вільна думка», «Нова доба», «Українська Нива», «Діло», «Новий час». Особливості господарського життя українців в Польщі висвітлено в часописах кооперативної преси «Сільський господар» та «Господарсько-кооперативний часопис» [1].

На час входження території Західної Волині до складу Польщі тут проживало 1 437907 жителів. Волинське воеводство було одним із найбільших за площею – близько 30 287 км².

Відповідно до умов Ризького договору, до Волинського воеводства увійшли повіти довоєнної Волинської губернії Росії: Дубенський, Луцький, Ковельський, Кременецький, Володимирський, Ровенський, Острозький. Відразу ж після війни з північних частин Луцького і Рівненського повітів був утворений Сарненський повіт, а з північної частини Ковельського – Камінь-Каширський. Два новоутворені повіти площею 8749 км² увійшли до складу Поліського воеводства. Тоді ж Володимирський повіт було поділено на три: Володимирський, Горохівський і Любомльський. Таким чином кількість повітів Волинського воеводства зросла до дев'яти.

У 1924 р., керуючись Постановою Ради міністрів, Волинське воеводське управління здійснило чергові адміністративні зміни. За розпорядженням воеводської адміністрації від 23.09.1924 р. з групи східних гмін Рівненського повіту (Деражне, Стидинь, Степань, Березно, Костопіль і Людвиполь) було створено Костопільський повіт. Складовою адміністративної реорганізації 1924 р. стало переведення повітового управління з прикордонного Острога до м. Здолбунова і появи на місці

Острозького – Здолбунівського повіту. Нарешті розпорядженням польського уряду від 1930 р. до складу Волинського воєводства було передано Сарненський повіт Поліського воєводства.

Таким чином, від 1931 р. і до кінця міжвоєнного двадцятиліття у складі Волинського воєводства налічувалось 11 повітів: Володимирський, Горохівський, Дубенський, Здолбунівський, Костопільський, Ковельський, Кременецький, Любомльський, Луцький, Рівненський, Сарненський. За даними перепису 1931 р. територія воєводства збільшилася до 35 754 км², а чисельність населення зросла до 2 085 574 жителів.

За даними 1931 р. переважна більшість мешканців Волинського воєводства – 1 833 050 (або понад 80 %) – проживала в сільській місцевості. Урбанізація воєводства була незначною. Міське населення становило лише 12 % мешканців краю. Населення волинських міст налічувало 252 524 жителі. Вони проживали в 22 містах і 56 містечках. Найбільшими містами воєводства були: Рівне (39 584 жителів), Луцьк (34 478), Ковель (27 121), Володимир (24 109) [2].

Доволі неоднорідним був національний склад населення Волинського воєводства. На початку 1920-х рр. тут проживали представники близько 34 націй і народностей. Багатонаціональну структуру населення Західної Волині засвідчив перший загальнопольський перепис, який враховував національну та релігійну приналежність опитуваних. Переважну більшість мешканців воєводства, за даними перепису 1921 р., становили українці. З-поміж 1 437 907 жителів Волині їх налічувалося 983 596 осіб, або 68 % усіх жителів. Другою за чисельністю національною групою були поляки 240 922 осіб (16,7 % жителів).

Українсько-польські відносини, їх характер та еволюція у міжвоєнне двадцятиліття стали об'єктом ґрунтовного дослідження відомого львівського історика Л. Зашкільняка. При загальній оцінці суспільно-політичної ситуації на східних теренах Польщі у 1920–1930-х рр. ХХ ст. вчений акцентує увагу не лише на конфронтаційних моментах у відносинах між поляками й українцями, а й на спробах нормалізації стосунків між обома народами [3].

Серед робіт, присвячених міжнаціональним та міжконфесійним відносинам у Другій Польській Республіці, заслуговують на увагу дослідження: Ю. Макара (національно-культурне життя українців Холмщини та Підляшшя), М. Гона (етнополітичні конфлікти на західноукраїнських землях; становище єврейської меншини в Польщі), Н. Стоколос (етноконфесійні відносини в Другій Речі Посполитій) [4, 5, 6].

На підставі викладеного вище вважаємо, що коло питань, пов'язаних з етнопольськими відносинами на Волині у міжвоєнні роки в українській історіографії дає достатньо простору для подальшого переосмислення, узагальнення і вивчення. Широка джерельна база сприятиме поглибленню і висвітленню по-новому різноманітних сторін життя етнічного населення краю в силовому полі тоталітарних режимів, які панували на волинських землях.

Література

1. Каденюк О.С. Архівні джерела України в контексті дослідження етнопольських відносин на Волині у міжвоєнний період (1921-1939 рр.). *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи* : матеріали V Всеукраїн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 25 листоп. 2020 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 249-253.
2. Крамар Ю. В. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя : монографія. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. 404 с.
3. Зашкільняк Л. Україна і Польща в ХХ ст.: від конфронтації до порозуміння. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 17. Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича ; голова редкол. Я. Ісаєвич, упоряд. М. Литвин, В. Футала. Львів, 2008. С. 3–18.
4. Макар Ю. Холмщина і Підляшшя в першій половині ХХ століття: історико-політична проблематика. Львів : Ін-т українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2003. 88 с.
5. Гон М. М. Особливості міжетнічної взаємодії в контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: монографія. Рівне: Волин. обереги, 2006. 431 с.
6. Стоколос Н. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина ХХ ст.): монографія. Рівне, 2003. 480 с.

Yatsyshyn M. Some aspects of national life in the territory of western Volyn in the interwar period (1921 – 1939). *The main trends of the national and cultural life of Western Volyn are outlined in the context of socio-economic and socio-political processes that took place in the interwar period in the region.*

Keywords: *Volyn, interwar period, national, cultural life.*